

## ÇÖM ÇÖM ÇÖMBELEK: SİVAS ÇOCUK OYUNLARI

Petek ERSOY\*

Cumhuriyet Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü öğretim üyesi Doğan Kaya'nın son kitabının adı, Çöm Çöm Çömbelek: Sivas Çocuk Oyunları'dır ve 2011 yılında basılmıştır. Toplam 308 adet çocuk oyununun derlenip açıklandığı bu eserde, Türkiye'nin pek çok yöresinde oynanan oyunların yanı sıra, sadece Sivas'a özgü olan pek çok oyun ve oyuncak da çeşitli isimlendirmelerle ortaya konmuştur.

Doğan Kaya, bu eseri oluşturmadaki başlıca amacının "derlemek" olduğunu belirtmiştir. Yazar kimi zaman derlemelerde karşılaştığı olumsuz havayı şöyle ifade etmiştir: "Bugün Sivas'ta öyle onlarca oyun oynanmamaktadır. Bazılarının -oyunamak şöyle dursun- nasıl oynandığı hattâ adı dahi hafızalardan silinmiştir." (Kaya 2011: 7). Dolayısıyla Doğan Kaya bu kitabı sayesinde ulaşabildiği kadar çocuk oyunu derlemiş ve literatüre kazandırmıştır.

Toplam dört bölümden oluşan esere, "Sivas Çocuk Oyunları Lügatçesi" de eklenmiş, bu özelliği ile Mevlüt Özhan'ın *Çocuk Oyun ve Oyuncak Terimleri Sözlüğü* isimli çalışmasının ardından kayda değer bir ekleme meydana getirilmiştir.

Doğan Kaya, kitabında öncelikle "Kız Oyunları"na yer vermiş ve bunları da kendi içinde ikiye ayırarak "aletli oyunlar" ve "aletsiz oyunlar" şeklinde ifade etmiştir. Aletli oyunlarda ip, taş, kiremit, lastik ve pabuç kullanılırken;

aletsiz oyunlarda tekerlemeler aracılığıyla sözel ifadenin teatral vurgu ile öne çıktığı saptanmıştır. Aletsiz oyunlarda dikkat çeken bir başka unsur, bu oyunların kız çocuklarının aile kurmalarına yönelik ciddi göndermelerle dolu olmasıdır. "Aliler", "Ana-kız", "Arabistan Buğdayları" ve "Dünürüm" isimli oyunlarda kız isteme motifinin yer alışı, "Çat Pat Kaynana" ve "Deli Kız Sinin Geliyor" oyunlarında kaynana motifinin olumsuzlanması, "Develer Geliyor Mardin'den", "Neredeydin Kızım" ve "Şişko Mandalina" isimli oyunlarda ise kızın annesine açık açık bir erkeği sevdiğini söylemesinin hoş karşılanmaması net bir şekilde görülmektedir.

Aletsiz oyunlarda tekerlemeler ve söz oyunları ön plandadır. Her ne kadar tekerlemeler, oyuncunun konuşmasının ve kendini ifade edişinin gelişmesini sağlasa da, Sivas çocuk oyunlarındaki kimi oyunlarda tekerleme yoluyla bilmece tarzında zeka ölçümünün de yapıldığı görülmektedir. Bu tarz bilmece niteliğinde olan tekerlemelerde oyuncunun acemi olup olmadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin,

"-Ceren'in selamı var.

-Hangi Ceren'in.

-Tencerenin." (Kaya 2011: ).

Tekerlemelerde dikkat çeken bir başka nokta, ünlü kişi ve yer adlarının da yer alışıdır. Örneğin,

\* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi

“Beş beş beş numara  
On on on numara  
Micheal Jackson bir numara  
Gir çuvala  
İki numara çık üste  
Üç numara salla salla vur duvara  
Salla salla vur duvara” (Kaya  
2011).

Kızlar ve erkeklerin birbirle-  
rinden bağımsız olarak oynadıkları  
oyunlarda dikkat çekici en temel fark,  
kızlar daha çok evde oyun oynarken  
erkeklerin dışarıyı tercih etmeleridir.  
İkinci fark kuşkusuz aletli oyunlarda-  
ki bazı farklılıklardır. Erkeklerin oy-  
nadıkları oyunlarda kızların oynadığı  
ip, kiremit ve lastiğe rastlanmazken,  
çok çeşitli oyun araçlarının kullanıldı-  
ğı anlaşılmıştır: Ceviz, gazoz kapağı,  
nohut, fasulye, yumurta, fotoğraf, ke-  
mer (kayış), aşık kemiği, para, şapka,  
taş, teneke, top, topaç, cıncık (misket),  
yastık, vb.

Erkekler arasında oynanan oyun-  
larda dikkat çeken bir başka nokta,  
fotoğraflarla oynanan oyunlardır. Do-  
ğan Kaya, bu oyunları şöyle anlatmış-  
tır: “1960’lı, 1970’li yıllarda sakız ve  
şekerlerin içinden, dikdörtgen şeklin-  
de, parlak veya mat kartlara basılmış,  
üzerinde rakamlar bulunan meşhur  
artist ve futbolcuların fotoğrafları çı-  
kardı. Çocuklar bunları biriktirir ve  
oyun oynarlardı.” (Kaya 2011: 120-  
121). Buradan anlaşıldığı üzere bu  
oyun günümüzde söz konusu şekliyle  
oynanmamakta, bunun yerine cips ya  
da sakız gibi ambalajlanmış ürünlerin  
içinden çıkan taso, çizgi film yıldızları  
ya da çeşitli oyuncaklar biriktirilmek-  
te ve bunlar üzerinden yeni oyunlar  
üretilmektedir. Fotoğraflarla oynanan

oyunlardan ilki, iki kişinin karşılıklı  
oynadığı “Alt mı Üst mü”dür. Burada  
oyuncu, fotoğrafların hepsini görsel-  
ler görünmeyecek şekilde karıştırır ve  
“Alt mı Üst mü?” diye sorar. “Artist  
fotoğraflarının üzerinde rakamlar var-  
dır. Karşısındaki sayı telaffuz ederek,  
diyelim ki; “Dört tanesine alt.” der. Şa-  
yet alttaki rakam üsttekenden büyük-  
se, söyleyen kazanır ve fotoğraf tutan-  
dan söylediği miktarda yani dört tane  
fotoğraf alır. Bilemezse aynı miktarda  
kendisi verir. Oyun bu şekilde sürüp  
gider.” (Kaya 2011: 121). Fotoğraflarla  
oynanan ikinci oyun da “Artist Vur-  
maç” ismini taşımaktadır. Oyuncular,  
ellerindeki fotoğrafları bir duvarın  
yüksek bir yerinden aşağı doğru vurup  
bırakırlar. Hangi oyuncunun fotoğrafları  
başka oyuncunun fotoğraflarının  
üzerine gelirse, yerdeki tüm fotoğrafları  
kazanır.

Erkekler arasında oynanan oyun-  
larda önemli miktardaki oyunların  
“savaş” niteliği taşıdığı görülmekte-  
dir. Örneğin, koyunun çene kemiği ile  
oynanan ve oyunda tabanca kimliği  
kazanan “Komen” oyununda her oyun-  
cunun bir tane “tabanca”sı vardır.  
Oyunda amaç, saklanan oyuncuları  
“Komen Komen!” diyerek bulmak ve  
bulduğu anda vurmaktır. Hangi grup  
daha fazla oyuncu vurursa, oyunun  
galibi olur. Aletsiz erkek oyunlarından  
olan ve savaşmaya yönelik bir başka  
oyun, “Armut Depmenci”dir: “Oyuncu  
sayısı 6-7 kadardır. Sayışma ile ebe  
tayin edilir. Oyuncular halka şeklinde  
dizilir ve ebe ortaya geçer. Her oyuncu  
ebeyi tekmelemeye başlar ve bir yan-  
dan da ebenin kendi üzerine düşme-

mesine çalışır. Çünkü ebe kimin üzerine yıkılırsa, ebelikten kurtulur, yerine o oyuncu ebe olur.” (Kaya 2011: 131).

Erkekler ve kızların beraber oynadıkları oyunlar, daha çok yarışma niteliğindedir. Bu grupta dikkat çekici bir söylem, oyun sonunda kaybeden tarafa ceza verilirken söylenen şu sözdür: “Dört yağlı, üç yavan.”. *Yağlı* sert, *yavan* ise yavaş demektir. Örneğin, oyunun sonunda ceza, kaybeden tarafa kemer ile vurmaksa, oyunun hake mi, bu sözü söyler ya da sayıyı arttırır.

Kitabın son bölümünde ise sayışmacalara yer verilmiştir. Tıpkı oyunlarda olduğu gibi pek çok sayışmacanın da derlendiği kitapta bu konuda dikkat çeken nokta, metinlere çok çeşitli kelimelerin girmiş olmasıdır. Örneğin, yansıma sözcüklerle oluşmuş pek çok tekerleme olduğu gibi, Türkçe olmayan pek çok kelime de sayışmacalarda yer almıştır. Öte yandan aile bireylerine yapılan vurgu kadar Sivas kelimesinin de dikkat çekici oranda tekerlemelerde geçtiği tespit edilmiştir. Örnekler sırayla şöyle verilebilir:

“Çık çikalım çayra  
Yem verelim ördeğe  
Ördek yemi yemeden  
Çıyak miyak demeden  
Hakkuru hukuru  
Aktım baktım  
Çıktım çıkardım  
Kimi çıkardın  
Bunu” (Kaya 2011: 206).

“Yes yes yes yes fıstık  
No no no no fıstık  
Çizmeli çam fıstık” (Kaya 2011: 202).

“Ağaç maç  
Daldan dalı aç  
Anne benim karnım aç  
Abla saat kaç  
On buçuk  
Mavi boncuk  
Arap çocuk  
Kız senin saçların ne kıvrırcık”  
(Kaya 2011: 202).

“-Benim bir küçük arabam var  
Nerde dursun bayanlar  
-Sivas  
-Sivas’ın rengi ne renk olsun  
-Kırmızı  
-Kırmızıyı arayıp bulalım  
-Kırmızı kimde ise  
Onu ebe seçelim” (Kaya 2011: 204).

Doğan Kaya’nın *Çöm Çöm Çömbelek: Sivas Çocuk Oyunları* isimli kitabı, Türkiye’de Türk Halkbilimi alanında yapılan çocuk oyunları ve oyuncakları konusuna Sivas’tan yapılan derlemeler, açıklamalar ve lügatçe açısından katkı sağlamıştır. Yazarı kutluyor ve bu alandaki çalışmaların devam ettirilmesini ve geniş kitlelere duyurulmasını diliyoruz.

#### **Kaynaklar:**

KAYA, Doğan, *Çöm Çöm Çömbelek: Sivas Çocuk Oyunları*, İstanbul: Kitabevi yayınları, 2011.